

Utdanningsprogram for sakkyndige

INNHold

1. Innledning
2. Sakkyndiges funksjon og virkeområde
3. Læringsmål
4. Utdanningsaktivitetene:
 - 4.1 Kurs
 - 4.1. Modul I **Rolle- og lovforståelse**
 - 4.2 Modul II **Utredning, vurdering og fremstilling**
 - 4.3 Modul III **Barnelovsaker, mekling som metode**
 - 4.4 Veiledet praksis
 - 4.5 Skriftlig arbeid
 - 4.6 Vurdering
5. Anbefalt litteratur

1. Innledning

Utdanningsprogrammet for sakkyndige har som formål å bidra til kvalitetssikring av sakkyndiges arbeid i saker som omhandler barnevern og barnefordeling.

Utdanningsprogrammet drives av Norsk psykologforening på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet. Utdanningsprogrammet forvaltes av en styringsgruppe som består av representant fra Barne- og likestillingsdepartementet, Den norske legeforening og Norsk psykologforening.

Psykologer, psykiatere og andre som har gjennomført utdanningen blir registrert i Register for sakkyndige i barne- og familiesaker. Utdanningsprogrammet er erfarings basert og undervisningen er i overensstemmelse med Prinsipperklæring om evidensbasert praksis.

Utdanningen består av 105 timer med kurs. Det stilles krav til at deltakeren utfører selvstendig utredningsarbeid i tre barnefordelingssaker eller barnevernssaker, og deltakeren skal ha utført tjeneste som fagkyndig meddommer eller fagkyndig medlem i fylkesnemnda. Deltakerne skal videre ha 45 timer veiledning som gis i tilknytning til praksis. Veileder vurderer deltakernes læringsutbytte etter endt utdanning.

2. Sakkyndiges funksjon og virkeområde

Psykologer og psykiatere anvender både allmenne og spesifikke psykologiske kunnskaper for å utrede, undersøke og legge frem sine funn for å opplyse retten i saker som omhandler barnevern og barnefordeling.

På bakgrunn av særskilt kompetanse har sakkyndige ansvar for å opplyse retten om forhold som ligger til grunn for rettens avgjørelse.

3. Læringsmål

Utdanningsprogrammet skal bidra til at sakkyndige får den særskilte kompetansen som kreves for å arbeide etter det mandatet som retten og forvaltningen gir. Det kan være å opptre som vitne, følge saker under saksforberedende møter eller utforme anbefalinger i form av erklæringer til retten. Psykologer og leger som tas opp i utdanningsprogrammet skal normalt ha kompetanse som spesialist i klinisk psykologi eller som spesialist i barne- og ungdomspsykiatri.

4. Utdanningsaktivitetene

Det stilles krav til deltakelse på 5 kurssamlinger a 3 dager (8 timer undervisning pr dag). Til sammen utgjør samlingene 105 timer undervisning.

Kursene er modulorganiserte og består av 3 moduler. Modul I har tittelen: Rolle og lovforståelse, den sakkyndiges plass i systemet. Modul II har tittelen: Utredning, vurdering og fremstilling. Modul III har tittelen barnelovsakene, mekling som metode.

4.1. MODUL I (samling 1) Rolle og lov-forståelse, den sakkyndiges plass i systemet

Den første modulen omhandler rolleforståelse og etisk bevissthet. For å kunne opptre adekvat, og kunne samhandle med advokater og dommere i retten, må den sakkyndige få økt forståelse for egen og andres rolle. Videre inneholder modulen innføring i grunnleggende rettslige prinsipper og juridiske arbeidsmåter i sivile og strafferettslige saker samt kunnskaper om aktuelt lovverk: barnelov og barnevernlov.

Undervisningen vil omhandle de faktorer som skiller rollen som terapeut fra rollen som sakkyndig. Forelesninger og drøfting rundt etiske problemstillinger vil understreke det alvor og den makt som følger med rollen som sakkyndig.

Etter modulen skal deltakerne vise forutsetninger for samhandle adekvat med dommer og advokater og reagere når kolleger utviser dårlig rolleforståelse eller opptrer i strid med fagetiske prinsipper. I praksis og veiledning skal den sakkyndige vise kunnskaper om etiske prinsipper og etisk forsvarlig praksis.

4.1.1 Samling 1(3 dager)

Den første kursdagen har til hensikt å øke kursdeltakernes grunnleggende kunnskaper om de juridiske rammene for oppdrag som sakkyndig. Kunnskapen om juridiske rammer gir forutsetning for å opptre adekvat som sakkyndig i rettens kontekst.

Det vil foreleses om:

- muntlighetsprinsippet
- rettsapparatet
- bevisumiddelbarhet
- kontradiksjon
- **Lovverkene**
 - barnevernlov
 - lov om barnefordeling

Den andre dagen har til hensikt å gi kursdeltakerne økt rolleforståelse. Kunnskap om de ulike oppgaver og roller den sakkyndige kan ha vil gi forutsetning for å arbeide innenfor rammene for mandatet.. Deltakerne vil få økt forståelse for betydningen av de særskilte ferdighetene og kunnskapene som trengs for å arbeide i grensesnittet mellom psykologi og jus.

Det vil foreleses om:

- ulike formål med sakkyndig arbeid
- det særegne ved rettsarbeid
- rollene i saker etter barneloven
- vitnerollen
- meddommerrollen
- privat antatt sakkyndig
- begrunnelser for to sakkyndige
- hvilke hensyn styrer metodevalg
- kliniske metoders bruk
- tester og kartleggingsverktøy
- kontekstens betydning
- komparenter og andre kilder
- særskilte problemstillinger

Den tredje dagen vil deltakerne få økte kunnskaper om de juridiske og fagetiske normene for psykologfaglig arbeid som sakkyndig. Undervisningen vil gi deltakerne forutsetning for å yte etisk forsvarlige eksperttjenester basert på psykologi, kunnskap om loven og rettssystem. Undervisningen gir økt bevissthet om hvordan sakkyndige må opptre respektfullt, utvise forståelse for implikasjonene av egne argumenter og hvordan de kan bli brukt.

Det vil foreleses om:

- fagetiske normer
- vanlige skikk- og - bruk normer
- normer utledet av lovregler
- injurievern for sakkyndige
- håndtering av relasjoner til kollegaer med problemer
- **Fagetiske dilemmaer**

Det vil gis eksempler på aktuelle fagetiske dilemmaer for sakkyndige som deltakerne vil arbeide med i grupper, og som vil drøftes i plenum.

4.2. MODUL II Utredning, vurdering og fremstilling

Gjennom veiledning og kurssamlinger skal den andre modulen gi spesifikke forutsetninger for å utrede og undersøke forhold som belyser barns omsorgssituasjon og andre barnefaglige problemstillinger. Undervisningen gis over 3 samlinger. Det gis innføring i barnevernlov og barneloven.

4.2.1 Samling 1 – Utredning av barn (3 dager)

Formålet med denne samlingen er å gi den sakkyndige kunnskap om hvordan en barnepsykologisk forståelse kan anvendes i utredninger etter barne- og barnevernsloven. Deltakerne vil få økte forutsetninger for å velge adekvate og oppdaterte metoder for utredning av barnets tilstand og behov ut i fra barnets alder. Etter samlingen skal deltakerne kunne begrunne valg av tester og beskrive testers relevans. Deltakerne vil forstå hvordan de kan anvende kunnskap om barns utvikling, tilknytning og barns ulike behov på ulike alderstrinn for å kunne undersøke hvordan omsorgssituasjonen og betingelsene er for barn. Deltakerne vil få økt bevissthet om hvordan ulike diagnoser hos barn kan føre til utfordringer for vurdering av omsorgssvikt.

Den første dagen vil det være fokus på generelle temaer vedrørende utredning av barns tilstand og behov. Deltakerne får økte kunnskaper om samspillsobservasjon og grunnlaget for vurdering av tilknytning for barn som er eldre enn 3 år. Hvordan avdekke traumer, omsorgssvikt, og hvordan skille mellom tilstander som kan forveksles. Deltakerne vil også få kunnskap om hvordan traumatiske og stressende hendelser påvirker små barns hjerneutvikling og fungering.

Den andre dagen vil deltakerne få kunnskap om innhenting av informasjon i form av samtaler med barn. Det vil foreleses om høring av barn i barnevernssaker og saker etter barneloven. Deltakerne vil utvikle forutsetninger for å samtale med barn om traumer, vold og overgrep. Deltakerne vil utvikle forutsetninger for vurdere om barn er utsatte for vold og overgrep. Deltakerne får grunnkunnskap om konsekvenser for voldsutsatte barn. Det blir videre fokusert på at barnets mening skal fremkomme i det skriftlige materialet fra den sakkyndige, samt på barns reaksjoner og forståelse av egen sak.

Den tredje dagen vil deltakerne få kunnskap om tilknytning og grunnlaget for vurdering av omsorgssituasjonen for sped- og småbarn i alderen 0 – 3 år. Det vil foreleses i

relevante utredningsmetoder slik som tester, intervju og observasjonsmetoder. Videre vil det være fokus på tidlig samspill, tilknytning og relasjonell utvikling samt betydningen av tidlig intervensjon.

4.2.2 *Samling 2 – Utredning av voksne (3 dager)*

Formålet er å gi den sakkyndige en forståelse av hvordan den voksnes fungering påvirker omsorgsevnen. Deltakerne vil også få økt forståelse av konsekvensene for barna når de voksne mangler evne til å fungere som omsorgspersoner for barn. Dette vurdert ut fra barnets alder og behov. Spesifikke temaer som tas opp er vold, rus, psykisk helse og evnenivå. Betydning av kulturbakgrunn ved utredning og foreldrefungering tas opp i en annen sammenheng.

Den første dagen vil gi deltakerne utvikle forutsetninger for å anvende adekvate metoder for å vurdere omsorgsevne. Deltakerne vil få økte kunnskaper om betydningen av foreldrenes egne historie for deres evne til å ta barnas perspektiv. Deltakerne vil få grunnlag for å utrede omsorgsevne.

Den andre dagen vil det foreleses over avgjørende faktorer for foreldrefungering som rus, vold, psykiske lidelser og psykisk utviklingshemming for foreldres fungering. Deltakerne vil få kunnskaper om hvordan substitusjonsbehandling påvirker omsorgsevne og utsiktene til tilfredsstillende utvikling i denne gruppen.

Den tredje dagen vil deltakerne få grunnleggende kunnskap om vold som fenomen og hvordan vold påvirker voksne som utsettes for vold og barna som er voldsutsatte. Voldens virkning på tilknytningsprosessen og evne til å fungere som omsorgspersoner for barn blir vektlagt. Deltakerne vil få kunnskaper om behandling av voldsutøvere og behandling utsikter, muligheter og begrensninger for voldsutøver og voldsutsatte. Deltakerne vil bli forelagt eksempler på saker som omhandler vold.

Ulike perspektiver på psykiske problemers betydning for foreldres forutsetninger til å fungere som omsorgspersoner drøftes med utgangspunkt i ulike alvorlighets-grader og ulike typer av psykisk lidelse og de konsekvenser det har for forelderens fungering. Evne til å ta ansvar for barnets behov samt evne til å tilby nær kontakt med barnet er sentralt. Alvorlig personlighetsavvik og konsekvenser for foreldrefungering tematiseres også.

Kandidatene får innsikt i adekvat metodikk for å utrede konsekvenser av psykisk utvikling i forbindelse med foreldrefungering på dette. Det foreleses videre om hvilke risikofaktorer som er vesentlige i saker der foreldre har lavt evnenivå.

Deltakerne vil få økte forutsetninger for å opptre som sakkyndige for å utrede foreldrefungering i familier med minoritetsbakgrunn. Samlingen vil øke deltakernes metakulturelle forståelse. Undervisningen vil gi deltakerne økt bevissthet om hvordan den evidensbaserte praksis kan trues dersom slik kompetanse mangler.

Undervisningen vil legge til grunn en kulturforståelse som bærer preg av at det alltid vil være ulike meninger om verdier, kunnskap og sannhet innenfor samfunn og kulturelle

systemer og at kultur aldri er en egenskap hos mennesker innenfor systemene og at kulturen er foranderlig.

Deltakerne vil få kunnskap om ulike referanser og virkelighetsforståelser. Kunnskapen vil gi økte forutsetninger for å utrede hvilke erfaringer som ligger til grunn for disse. Gjennom undervisningen og veiledning vil deltakerne tilegne seg en kulturforståelse som anerkjenner at individer utvikler seg forskjellig innenfor kulturelle systemer og at kulturer er i endring.

Etter kurset vil deltakerne være bevisst dominansforholdet mellom forskjellige kulturer og etniske grupper. Bevisstgjøringen vil øke forutsetningene for en etisk og faglig forsvarlig praksis.

4.2.3 Samling 3 – vurdering og fremstilling (3 dager)

Formålet er å gi den sakkyndige dybdeforståelse av de juridiske vurderingstemaer som knytter seg til sakkyndighetsarbeidet innenfor barne- og barnevernloven. Omsorgsovertakelse, samværsutmåling og støttende tiltak i familien står sentralt. Deltakerne vil få innføring i de spesifikke kravene for skriftlig og muntlig fremstilling.

Den første dagen vil deltakerne få økt innsikt i hvordan de skal gå frem for å vurdere omsorg. Ulike metoder og metoders anvendelse vil gjennomgås. Deltakerne vil få kjennskap til kriteriene som gjelder for å vurdere hvilke saker som egner seg for mekling og hvilke saker som ikke egner seg for mekling.

Med henvisning til kriterier i barneloven vil deltakerne få forutsetninger for å forstå sammenhengen mellom psykologfaglige vurderinger av omsorgssituasjon og beslutninger om hvor barnet skal bo.

Gjennom kunnskap om det juridiske systemet vil deltakerne vil få økt forståelse for hvordan den sakkyndiges psykologfaglige premisser utgjør del av beslutningsgrunnlaget. Disse temaer vil bli forelest av jurist i samarbeid med en sakkyndig psykolog. Representanter for dommerstand og advokater vil stå for den juridiske delen av innholdet.

Den andre dagen vil omhandle vurderinger av samvær og fremstilling. Gjennom kunnskap om det juridiske systemet vil deltakerne på samme måte som i omsorgssaker få økt forståelse for hvordan retten gjør bruk av den sakkyndiges psykologfaglige premisser. Det vil henvises til både barnelov som barnevernlov. Utfordringer som er knyttet til vurdering av mye, lite eller ikke noe samvær vil presenteres. I forlengelsen av dette vil deltakerne få innsikt i de juridiske aspektene av adopsjonssaker innbefattet vurderinger knyttet til foreldreansvar, Tilsvarende vil deltakerne få økt innsikt i hvordan premisser som legges til grunn i forbindelse med barnelovsaker som omhandler tilbakeføring Erfaringene med fosterhjems plasseringer vil presenteres av psykolog med referanse til plasseringer i nær familie. Deltakerne vil få kunnskap om hvilke kriterier som kan utløse støttende tiltak og psykologens rolle som sakkyndig i forbindelse med vurdering av behov. Avslutningsvis dekkes de juridiske og psykologfaglige aspektene av foreldreansvar knyttet til barneloven.

Deltakerne vil få økte ferdigheter i fremstilling gjennom rollespill i rettssal med eksempler fra ulike aktuelle sammenhenger som møte med foreldre på

barnevernskontoret, møter i retten i ulike stadier av prosessen og i rollen som vitne i saker etter begge lovverk.

4.3 MODUL III - Barnelovsakene, mekling som metode

Den siste modulen vil gi økte forutsetninger for å velge mellom ulike metoder med utgangspunkt i de ulike rollene og oppgavene som sakkyndig, mekler og vitne. De spesifikke kunnskapene om mekling og meklerrollen vil gi økte forutsetninger for å bidra på en slik måte at barnets beste ivaretas, konflikten dempes og foreldrene blir i stand til å samarbeide om organiseringen av omsorgen.

4.3.1 *Samling 1 (3 dager)*

Den første dagen omhandler den sakkyndiges rolle som mekler med referanse til §61.1. Deltakerne vil få økt forståelse for avgrensningene mellom løsningsorientert arbeid og utredning. Gjennom eksempler på konkrete saker hvor det pekes på hvilke arbeidsoppgaver den sakkyndige bør, og ikke bør, ta på seg i ulike situasjoner økes deltakerne forutsetninger for å opptre relevant. For å øke deltakernes rolleforståelse vil rettens forventninger til den sakkyndige presenteres av en representant fra dommerstanden. Deltakerne vil også få økte metodiske ferdigheter i å bidra til bevegelse i fastlåste prosesser. Deltakerne får økt bevissthet om betydningen av innhenting av tilstrekkelig informasjon fra komparenter i dette arbeidet.

Den andre dagen omhandler det som kjennetegner foreldretvister som ikke egner seg for mekling. Deltakerne vil få økt forutsetning for å håndtere sitt arbeid som sakkyndig og mekler når parter er i konflikt, og på hvilken måte den sakkyndige skal fylle rollen for å ta vare på og beskytte barnet i størst mulig utstrekning.

Konkrete eksempler basert på forelesers erfaring og med utgangspunkt i videoen "Barnets beste" gir økte forutsetninger for å forstå og handle adekvat. Typiske par-konstellasjoner, meklingsens påvirkning i retning av mulig utvikling av saken og et eventuelt forlik berøres. En erfaren sakkyndigs psykologs perspektiv på barnets stemme og konfliktens betydning for barnet, gir økt forståelse for barnas behov når foreldre er i konflikt.

Den tredje dagen vil deltakerne få økte forutsetninger for å velge adekvate metoder for å samtale med barn i forbindelse med mekling. Konsekvensene av å høre barn drøftes og diskuteres. Saker hvor barnet er sterkt påvirket av voksne nære personer drøftes med tanke på hvilken betydning barnas utsagn skal tillegges. Kunnskap om endringer av barneloven og de konsekvenser det har for den sakkyndiges arbeid og rolle vil gi økt forståelse.

Samlingen avsluttes med drøfting av fagetiske dilemmaer med bidrag fra Fagetisk råd i psykologforeningen. Det gjennomgås typiske fallgruver i meklingsrollen, innbefattet de anklager sakkyndige kan få mot seg som følge av sin håndtering av rollen. Selv ivaretagelse, veiledning og kollegastøtte blir tematisert med utgangspunkt i saker der den sakkyndige har blitt klaget inn for brudd på de fagetiske retningslinjene.

4.4 Veiledet praksis

Det er krav til praksis og veiledning for deltakerne i utdanningsprogrammet. Både praksis og veiledningen påbegynnes så snart som mulig i utdanningsløpet slik at deltakerne kan knytte erfaringer til den teoretiske undervisningen.

Veiledningen tar utgangspunkt i praksis og skal dreie seg om praktisk gjennomføring av sakkyndigutredninger, fagetiske problemstillinger, rolleforståelse, juridiske problemstillinger, muntlige og skriftlige formidlingsferdigheter. Disse problemstillinger skal belyses av rettspsykologiske teorier og barnefaglig kunnskap.

Veiledningen skal gjennomføres i 3 deler over 45 timer tilsammen:

- En **generell** veiledning knyttet til kandidatens arbeid med 3 sakkyndige utredninger
– minimum 20 timer individuelt eller i gruppe.
- En **veiledning på skriftlig fremstilling** og minst to av kandidatens rapporter
– minimum 10 timer individuelt.
- En **veiledning på konkrete saker** jfr §61.1i barneloven (deltakelse på felles sak)
– minimum 15 timer individuelt.

Dette siste innbefatter deltakelse på felles sak med veileder som mekler i barnelovsak.

4.5 Skriftlig arbeid

Kandidatene plikter å gjøre veileder kjent med sitt skriftlige arbeid med barnevernssakene. Veileder skal vurdere om deltakeren på utdanningsprogrammet har utviklet tilstrekkelig rolleforståelse og handlingskompetanse til å stå i Register for sakkyndige i bare- og familiesaker.

Kandidaten skal ha gjennomført minimum tre sakkyndigutredninger. Av disse skal den ene være etter barnevernloven og den andre etter barnelovens § 61 nr 3. Den siste er valgfri mellom de to lovene. Alle tre sakkyndigutredninger skal innbefatte skriftlig rapport.

Kandidaten skal ha gjennomført minimum to sakkyndigoppdrag etter barnelovens § 61nr 1, (dersom kandidaten har fulgt arbeidet med slik sak i sin helhet sammen med veileder, kan en fellessak godkjennes).

Kandidaten skal ha gjort tjeneste som meddommer i domstol eller medlem i fylkesnemnda i minst en sak.

4.6 Vurdering

Kriteriene for vurdering tar utgangspunkt i handlingskompetansen som kreves av sakkyndige i barnesaker.

Sakkyndige skal ha følgende generelle profesjonskompetanse:

- Utviser god rolleforståelse og arbeider innenfor grensene av sitt mandat. Formidler klart hva som er deres mandat, også for de som utredes.
- Opptrer respektfullt, gjenkjenner og forholder seg faglig til individuelle forskjeller som etnisitet, kultur, religiøsitet, kjønn og seksuell legning.
- Er bevisst den potensielle effekten egne sosiale og kulturelle antakelser kan ha på deres profesjonelle arbeide og opptrer sensitivt overfor den enkelte.
- Demonstrerer en villighet til å skaffe seg, og å vedlikeholde den særskilte kunnskapen og ferdighetene som trengs for å arbeide i grensesnittet mellom psykologi og jus.
- Anerkjenner forskjellen på klinisk og rettspsykologisk rolle.
- Utviser forståelse for implikasjonene av egne argumenter og hvordan de kan bli brukt i retten.
- Kan begrunne disse argumentene på en slik måte at de kan evalueres av beslutningstakerne.

Sakkyndige skal ha følgende handlingskompetanse:

- Samler data fra flere kilder og anvender flere metoder for å utrede omsorgssituasjonen for barn i saker som omhandler barnevern og barnefordeling.
- Den sakkyndige utfører sitt arbeid på en upartisk, reliabel, valid og kulturelt sensitiv måte.
- Kan kommunisere relevant informasjon som følger av de psykologfaglige spørsmålene.
- Kan fremskaffe tilstrekkelig forklaring og logisk støtte for sin egen mening ved bruk av forståelig språk, støttet av flere kilder med en anerkjennelse for metodenes begrensninger og alternative forklaringer.
- Anvender kunnskap om helserett, evidensbasert praksis, rettens kontekst på en måte som viser at den sakkyndige forstår forskjellen på tradisjonell klinisk praksis og sakkyndig arbeid.
- Yter etisk forsvarlige konsultative eksperttjenester basert på psykologi, kunnskap om relevant lovverk som barnevernlov og lov om barnefordeling, og rettssystem.
- Utviser bevissthet om de ulike konsultative roller som sakkyndige engasjerer seg i og anerkjenner potensielle interessekonflikter og trusler om objektivitet som kan komme som resultat av tilpasning til flere og ulike roller.
- Er oppdatert på forskning som er relatert til anvendelse av psykologisk testing for vurdering i forbindelse med saker som omhandler lov om

barnefordeling og barnevernlov og har forutsetning for å administrere, skåre og tolke resultatene av slike tester.

- Kan begrunne testutvalget og de anvendte testenes relevans.
- Kan forklare resultatet av testene for tredjeperson.
- Utviser anvendelse av forskningsbasert kunnskapsgrunnlag for praksis.

Vurderingen som gjøres av veileder, skal være basert på disse kriteriene. Vurderinger som skal bidra til utvikling av kompetanse, skjer underveis og skal hjelpe den sakkyndige til å nå læringsmålene for utdanningen.

Den sakkyndige får tilbakemelding underveis på sitt arbeide og det gis muligheter for justering og korrigerings. Vurderingene gjøres skriftlig og legges ved veiledningsattest som legges i den sakkyndiges mappe.

Resultatvurderingen gjøres av veileder til slutt i utdanningen der det avgjøres om den sakkyndige har utviklet tilstrekkelig kompetanse til å bli registrert i Register for sakkyndige i bare- og familiesaker.

5. Anbefalt litteratur

Elisabeth Backe-Hansen og Haldor Øvreeide (1999). *Sakkyndig arbeid. Fag og beslutninger om barn*. Oslo: Gyldendal. Det går kanskje an å kopiere opp noe fra denne? Elisabeth Backe-Hansen, Tine Egelund og Toril Havik (2010). *Barn og unge i*

fosterhjem . en kunnskapsstatus. Tilgjengelig på http://www.nova.no/asset/4330/3/4330_3.pdf.

Elisabeth Backe-Hansen, Øivin Christiansen og Toril Havik (2013). *Utilsiktet flytting fra fosterhjem*. Oslo: NOVA, NOVA-notat 2/13. Kan lastes ned via www.nova.no.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006). *Artikkelsamling: Samtaler med små barn i saker etter barneloven*. Det er artikler av Gamst, Langballe, Raundalen og Øvreeide, og samlingen kan lastes ned via <http://www.nbbf.no/BUF/rss/Portal.php?Template=QTab0Panel&Ref=termmenu&Id=14>.

Sølvi Walan Foss (2013). *Lappeteppefamilier. Hverdagsliv med dine, mine og våre barn*. Oslo: Gyldendal. 144 sider. Denne kan kanskje gi noen gode ideer til praktiske løsninger?

Trude Haugli og Toril Havik (2010). *Samvær i barnevernssaker. Psykologiske og juridiske vurderinger*. Oslo: Universitetsforlaget, 169 sider

Unni Heltne og Per Øystein Steinsvåg (red.). *Barn som lever med vold i familien*. Oslo: Universitetsforlaget, 284 sider.

Trine Myrvold, Jørn Holm-Hansen og Thomas Haaland (2007). *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt*. Oslo: NIBR, NIBR-rapport nr.2007:10. Tilgjengelig på <http://www.nibr.no/filer/2007-10.pdf>.

Nordisk forskerkonferanse om hjelpetiltak i barnevernet (2009). En oppsummering av nyere forskning på området. Tilgjengelig på <http://www.faf.no/Fafo-seminarer/090922/NordiskForskerkonf-Sept2009.pdf>.

Knut Rønbeck (2006). Foreldre i konflikt. Forhandlingsbasert sakkyndigsarbeid etter barneloven. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 50, 338-346

Kristin Skjørten, Rolf Barlindhaug og Hilde Lidén (2007). *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lena Stave (2007). *Psykologiske forhold av betydning for delt bosted – en litteraturstudie*. Oslo: Universitetet i Oslo, Psykologisk Institutt. Hovedoppgave.

Tilgjengelig på <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/18288/Utkast39-26.04.07.pdf?sequence=2>. Kan også inneholde nyttige tips om videre lesing!

Bufdirs elektroniske bibliotek.

<http://www.nbbf.no/BUF/rss/Portal.php?Template=QTab0Panel&Ref=termmenu&Id=14> Gå inn på emneord etter behov.

Psykologforeningens veiledende retningslinjer for sakkyndig arbeid:

[http://www.psykologforeningen.no/Media/Files/Tekstfiler-fag/Q-1158-B-Veiledende-retningslinjer-for-sakkyndig-arbeid-i-barnevernssaker/\(language\)/nor-NOs](http://www.psykologforeningen.no/Media/Files/Tekstfiler-fag/Q-1158-B-Veiledende-retningslinjer-for-sakkyndig-arbeid-i-barnevernssaker/(language)/nor-NOs)

Seksuelle minoriteter: lhbt-senteret. Vold i nære relasjoner:

http://www.hioa.no/asset/6809/1/6809_1.pdf Å ha foreldre av samme kjønn:

http://www.hioa.no/asset/7085/1/7085_1.pdf

Mer forslag til litteratur:

(APA = American Psychological Association)

Aber, J. Lawrence et al (eds): *Child Development and Social Policy*, APA 2007.

Apfel, Nancy H. & Sally Provence: *Manual for the Infant-Toddler and Family Instrument (ITFI)*, Brookes, 2001

Andersson, Gunvor: Utsatt barndom – ulike vuxenliv (etlongitudinelt forskningsprosjekt om barn i samhällsvård, 2008, Allmänna Barnhuset.

Andreassen, Tore: Behandling av ungdom i institusjoner, Kommuneforlaget, 2003.

Backe-Hansen, Elisabeth: Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse NOVA Rapport 2/01

Backe-Hansen, Elisabeth: Barn utenfor hjemmet, Gyldendal, 2003.

Backe-Hansen, Elisabeth: God nok omsorg, Riktige beslutninger i barnevernet, Kommuneforlaget, 2004

Backe-Hansen, Elisabeth og Toril Havik (red.): Barnevern på barns premisser, ad Notam 1997

Borba, Michele: Building Moral Intelligence, Josey-Bass, 2001.

Borge, Anne Inger Helmen: Resiliens, Gyldendal, 2003.

Buckley, Helen: Child Protection Work, Jessica Kingsley, 2003. Bull, Ray & David Carson: Wiley, 1995.

Cavell, Timothy A.: Working with parents of aggressive children, APA, 2000

Cicchetti, Dante & D. Cohen (eds.): Developmental Psychopathology, I, II, III, 2.ed. Wiley, 2006

Chamberlain, Patricia: Treating chronic juvenile offenders, APA, 2003

Christophersen, E. R. & S. L. Mortweet: Treatments that Work with Children, APA, 2001.

Craig, Robert J.: Personality-guided forensic psychology, APA 2005

Cummings, E. Mark, Patrick T. Davies and Susan B. Campbell: Developmental Psychopathology and Family Process, Guilford, 2000.

Dacey, John S. & Lisa B Fiore: Your Anxious Child. Josey-Bass, 2002.

Dyregrov, Atle: Barn og traumer, Fagbokforlaget, 2000.

Dyregrov, Atle, Gustav Lorentzen, Kjell Raaheim (red.): Et liv for barn (Magne Raundalen), Fagbokforlaget, 2001.

Ellis, Elizabeth M.: Divorce Wars. Interventions with Families in Conflict. APA, 2000.

Emery, Robert E.: The Truth about Children and Divorce. Dealing with Emotions So You and Your Children Can Thrive. Viking Penguin, 2004

Falck, Sturla og Toril Havik (red): Barnevern og fylkesnemnd, Kommuneforlaget, 2000.

Fitzpatrick, Carol & John Sharry: Coping with Depression in Young Children, Wiley, 2004.

Fossen, Aud: Snakk med barn om følelser. KOMMUNEFORLAGET, 2004

Fowler, Jeff: A practioners' tool for child protection and the assessment of parents, Jessica Kingsley, 2003.

Gjærum, Bente og Bjørn Ellertsen (red.) Hjerne og atferd, Gyldendal, 2003.

Granhaug, P.A. (Ed.): Forensic Psychology in Context (Willan publ. 2010)

Guterman, Neil B: Stopping Child Maltreatment before it starts, Sage 2001.

Hagen, Kari Bøhn m. fl.: Barn i faresonen. Hvilke mesringsmuligheter kan et opphold på en spesialinstitusjon gi? Brusetskollen.2006.

Harris-Hendriks, Jean et al: When father kills mother, Routledge, 2000.

Hartrup, Willard W. & Rainer K. Silbereisen (Eds.): Growing Points in Developmental Science, Tayloer & Francis, 2002.

Havik, Toril m.fl., red.: Barnevernet, forutsetninger og gjennomføring, Univ.forlaget, 2004.

Helgeland, Ingeborg Marie: Unge med alvorlige atferdsvansker blir voksne (Buskerudprosjektet), Uio 2007.

Hollen, John: Formynderterror, Communicatio, 2005

Holmstedt, Marie-Louise (red): Barnevern 2005 – 2007, Stray Vyrje & co. 2005.

Haaland, Kirsti R.: Barnet I skilsmissen, Universitetsforlaget, 2002.

Haavind, Hanne, Haldor Øvreeide (red): Barn og unge i psykoterapi. Gyldendal, 2007.

Johansson, Morten og Hege Sundt (red.): Fosterhjemshåndboka, Kommuneforlaget, 2005

Kildedal, Det anbragte barn, Dafolo, Fredrikshavn, 2000.
Killen, Kari: Barndommen varer i generasjoner, Kommuneforlaget, 2000
Killen, Melanie & Judith Smetana (Eds.): Handbook of Moral Development, Erlbaum, 2006.
Kjønstad, Asbjørn: Taushetsplikt om barn, Kommuneforlaget, 2001.
Koch, Katrin: Når mor og far møtes I retten. Barnefordeling og samvær, NOVA 13/2000.

Koch, Katrin og Espen Walstad: Samvær, Gyldendal, 2005.

Kupersmidt, Janis B. & Kenneth A Dodge: Children's Peer Relations, APA, 2004.
Kurcinka, Mary Sheedy: Kids, Parent and Power struggeles, Harper Collins, 2000.
Kvello, Øyvind: Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og midhandling.
Universitetsforlaget 2007.
Lahey, B. B. et al eds.: Causes of conduct disorder and juvenile delinquency, Guilford, 2003.
Leathard, Audrey (Ed.): Interprofessional Collaboration. Brunner-Routledge, 2003.
Liddle, Howard A. et al (Eds.): Family Psychology, Science-based interventions. APA 2002.
Long, Nicholas and Rex Forehand: Making Divorce Easier on Your Child. McGraw-Hill
2002.
Magnussen, Svein: Vitnepsykologi, 2004, Abstrakt.
Martin, Judith A.: Fosterfamily Care, Allyn and Bacon, 2000
Mevik, Kate & Bjørg Eva Trymbo: Når foreldre er psykisk syke, Universitetsforlaget, 2002
Meyers, John E.B. et al. (eds.): The APSAC Handbook on Child Maltreatment, Sage 2002.
Moe, V., Slinning, Bergum Hansen (red.): Håndbok i sped- og småbarns psykiske helse,
Gyldendal, 2010.
Orpinas & Arthur M Horne: Bullying Prevention. Creating a Positive School Climate and
Developing Social Competence. APA 2006.
Pennington, Bruce F.: The development of psychopathology, Guilford, 2002.
Sameroff, Arnold, J. et al.: Treating Parent-infant relationship problems, Guilford 2004.
Sameroff, Arnold, J. et al.: The Transactional Model of Development. APA. 2009.
Sandbæk, Mona (red): Fra mottaker til actor. Gyldendal 2001.
Sandberg, Kirsten: Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse, Gyldendal, 2003.
Seim, Sissel og Tor Slettebø: Brukermedvirkning I barnevernet, 2007, Univeristetsforl.
Skjørten, Kristin: Samlivsbrudd og barnefordeling. Gyldendal 2005.
Skjørten, Kristin: Rolf Barlindhaug og Hilde Lidén: Delt bosted for barn. Gyldendal 2007.
Smith, Lars: Tilknytning og barns utvikling, Høyskoleforlaget, 2002
Smith, Lars: Barn med atferdsvansker, Høyskoleforlaget, 2004
Smith, Margaret G. & Rowena Fong: The children of neglect, Brunner-Routledge, 2004.
Thormann, Inger og Charlotte Guldborg: Den nænsomme anbringelse, Hans Reitzel 2001
Wallerstein, Judith S. and Sandra Blakeslee: What about the Kids? Raising Your Children
Before, During and After Divorce. Hyperion 2003.
Zeanah, Charles H.: Handbook of infant mental health, Guilford, 2000.
Zuckerman, Marvin: Vulnerability to Psychopathology, APA, 1999
Øberg, Bente och Gunnar Øberg: Vuxna skilsmässobarn berättar. Prisma 2002.
Øvreeide, Haldor: Fagetikk i psykologisk arbeid, Høgskoleforlaget, 2002.

Tidsskrifter:

Development and Psychopathology (Cambridge)
Developmental Psychology (APA)
Family Psychology (APA)

Videre bør det som gis i mappen ved første samling beskrives. Rita har en oversikt over dette.